

فصلنامه علمی - تخصصی معارف علوم انسانی و علوم اسلامی

شماره یازدهم، زمستان ۱۴۰۱، ص ۹۵-۱۰۶

باید ها و نبایدهای سلام کردن از منظر قرآن و روایات

کوثر هاشمیان ملکی^۱

چکیده

سلام نشانه‌ی سلامتی، مهربانی و عطف است و مرزهای جغرافیایی زبان و نژادهای مختلف با الوان گویش‌ها را در بر می‌گیرد و پیوندی عمیق و زیبا در میان آن‌ها بر جای می‌گذارد. دین اسلام سفارش زیادی نسبت به گسترش محبت بین مسلمانان نموده است که یکی از روش‌های افزایش محبت، سلام کردن می‌باشد. پژوهش باید ها و نبایدهای سلام کردن در زیر گروه روش تحقیقی توصیفی یعنی روش کتاب خانه ای و اینترنتی قرار دارد و با توجه به این روش، خواهیم دانست که سلام کردن دارای قوانین و مقرراتی است و اگر ما خواهان برقراری یک رابطه‌ی اجتماعی سالم و مفید هستیم موظف به انجام این قوانینیم، که این قوانین و مقررات از طریق قرآن و روایات به دست می‌آید. و ما با رعایت آن‌ها خواهیم فهمید که در چه موقعیت‌هایی، باید و نبایدهای سلام کردن را رعایت کنیم. در این صورت است که این سلام دادن ما به دیگران می‌تواند آرامش، همدلی و مودت را برای همگان به ارمغان بیاورد. باشد که ما از این واژه‌ی زیبا، پر معنا و سنت حسنه در جای خود به نحو احسن استفاده نماییم. با توجه به این که امروزه واژه‌ی سلام جای خود را به کلمات وارداتی داده است لازم می‌باشد عظمت این کلمه‌ی پر معنا، جایگاه و خواص و فواید آن را در بین مردم جامعه مشخص کنیم و مردم را به استفاده بیش تر از این کلمه تشویق نماییم.

واژگان کلیدی: بایدها، نبایدها، سلام، قرآن، روایات

---

^۱ کارشناسی علوم قرآن و حدیث از دانشکده علوم قرآنی مراغه، استان آذربایجان غربی، آموزگار پایه پنجم مدرسه سپاه آذربایجان غربی، فعال فرهنگی، آدرس ایمیل: kwthr۹۶۴۶@gmail.com

مقدمه

پیوند اجتماعی نیازمند تحکیم است و استوار سازی این ریشه ها با کلی گویی به دست نمی آید باید نمونه ی عملی و مصادیقی خاص و روشن ارائه شود تا پیوند های عاطفی استوار گردد و پایدار بماند که سلام یکی از این امور می باشد. سلام نوعی تحیت و درود اسلامی است که دو نفر هنگامی که با یک دیگر برخورد می کنند برای هم آرزوی سلامتی و تندرستی می کنند و به یک دیگر درود می فرستند و به هم دیگر نهایت احترام را می گذارند و این است معنای واقعی شعار اسلامی سلام. اما بیشتر افراد طریق برخورد با این شعار را بلد نیستند به طور کلی نمی دانند که به چه کسانی می توانند سلام دهند یا نه ؟ اشکال شرعی دارد یا نه ؟ ما در این مقاله می خواهیم به این سوال ها پاسخ دهیم. در رابطه با این موضوع کتاب های ارزشمندی به تحریر در آمده که عبارتند از: (بیست و سه سال از علی دشتی ، باید ها ونباید های اجتماعی از علی اکبر پاسالاری ، موسی ویکتا پرستی پرفسور زیگمونت فروید ترجمه ی قاسم خاتمی) این تحقیق ، در زیر گروه روش تحقیقی توصیفی یعنی روش کتاب خانه ای و اینترنتی قرار می گیرد. هدف اصلی ما از سلام دادن در این مقاله ، بر قراری یک رابطه ی صمیمی و دوستانه ی اجتماعی بین انسان ها در چهار چوب اسلامی است که موجب فسق و گناه نگردد بلکه موجب آرامش و مودت شود و افراد را به یک دیگر نزدیک گرداند .

۱- مفهوم شناسی

۱-۱- سلام از نظر لغوی

بیشترین کاربرد ماده ی (سَلِمَ) در صحت و عافیت است؛ بر این اساس سلامت این است که انسان از هر نوع آفت و ناراحتی به دور باشد. سلام از صفات خدا، به این معنا است که از عیب، نقص و فنا که بر مخلوقات عارض می شود مبرا است. به بهشتیان نیز از آن جهت دار السلام می گویند که سلامت و عافیت در آن همیشگی است. برخی گفته اند سلام در لغت عرب بر چهار گونه است؛

۱- مصدر باب (سلمت) که دعا برای سلامتی در دین و بدان است.

۲- سلام به کسر سین به معنای سنگ سخت است که از سستی و پوکی سالم مانده است.

۳- اسمی از اسماء الهی.

۴- به معنای درخت تنومندی است که از آفات سالم مانده است. (راغب اصفهانی، سال چاپ ۱۳۷۹، جلد ۱، ص ۸۲۳).

تحیت و سلام به یک معنا است و آن آرزوی سلامتی از تمامی آفات است. سلام، سَلِمَ به معنای صلح و آرامش می باشد.

سلام کلمه ی دعایی مأخوذ از تازی، به معنای بهی که در درود بر کسی گویند (دهخدا، سال چاپ ۱۳۷۷، جلد ۴، ص ۵۴۸)

سلام در فرهنگ معین یعنی درودگفتن، بی گزند شدن، گردن نهادن می باشد. (معین، سال چاپ ۱۳۶۵، جلد ۳، ص ۷۴۷)

۱-۲- سلام از لحاظ اصطلاحی

همان گونه که اشاره شد سلام علاوه برداشتن معنای لغوی دارای معنای اصطلاحی است در معنای اصطلاحی سلام واژه ی خوش آمد گویی که در هنگام دیدن آشنایی، وارد شدن به جایی یا در پاسخ خوش آمد گویی دیگری به کار می رود. سلام در درون خود بیانگر فرهنگ، باور و نگرش عمیق و کلی نسبت به جهان و ارتباط آن با انسان است. سلام در اصطلاح فلسفی یعنی حرکت از کثرت به سوی وحدت می باشد. (حکمی، سال چاپ ۱۳۷۷، جلد ۳، ص ۴۷۲)

۲- جایگاه سلام در قرآن و روایات

۱- ۲ جایگاه سلام در قرآن

واژه ی «سلام» بیش از ۴۰ بار در قرآن به کار رفته است: گاهی خداوند خود، بر بندگان برگزیده اش یعنی انبیاء(ع) سلام می فرستد «قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِّنَّا وَ بَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَ عَلَيَّ أُمَّمٍ مِّمَّن مَعَكَ وَ أُمَّمٍ سَنَمْتَعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ» (هود آیه ی ۴۸) و «سَلَامٌ عَلَيَّ مُوسَىٰ وَ هَارُونَ» (صافات آیه ی ۱۲۰) سلام خود پاداشی برای بندگان صالح است. از رشد یافته گان و راهبان بهشت با سلام و تحیت استقبال می شود. «أُولَئِكَ يَجْزُونَ الْعُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَ يُلْقُونَ فِيهَا تَحِيَّةً وَ سَلَامًا» آنها (عباد الرحمان) کسانی هستند که درجات عالی بهشت در برابرشکیباییشان به آنان پاداش داده می شود. و در آن با تحیت و سلام رو به رو می شوند. و از همه بالاتر خداوند به آن ها سلام و تحیت می گوید، چنانکه در آیه ۵۸ سوره ی «یس» و می فرماید: «سَلَامٌ قَوْلًا مِّن رَّبِّ رَحِيمٍ» برای آن ها سلامی است از سوی پروردگار رحیم. در این که معنای تحیت و سلام یکسان است یا تفاوت دارد؟ در میان مفسران اختلاف است، ولی با توجه به این که تحیت در اصل به معنای دعا برای زندگی و حیات دیگری است، سلام از ماده ی سلامت است به معنای دعا برای کسی است، بنابراین چنین نتیجه می گیریم که واژه ی تحیت به عنوان در خواست حیات است و واژه ی سلام برای توأم بودن این حیات با سلامت است، هر چند گاهی ممکن است این دو کلمه به یک معنی بیاید. (شیرازی، ۱۳۷۹، جلد ۴، ص ۴۲۳). البته تحیت در عرف معنای وسیع تری پیدا کرده و آن هر گونه سختی است که در آغاز ورود به کسی می کویند و مایه ی خوش حالی و احترام و اظهار محبت نسبت به او می باشد. فرشتگان هنگام ورود اهل بهشت آن ها را با سلام و تحیت داخل می نمایند: «ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ذَٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ» (سوره ی ق آیه ی ۳۴) و «إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَ عَيْوُنَ، ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ءَأَمِينِينَ» (سوره ی حجر آیه ی ۴۵) و «وَأَخْرَجُوا لَهُمْ فِيهَا سَلَامًا وَ ءَأَخْرَجُوا لَهُمْ فِيهَا سَلَامًا» (سوره ی حجر آیه ی ۴۶) همچنین تحیت اهل بهشت نیز سلام است و شکر الهی. دَعْوَتُهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَ ءَأَخْرَجُوا لَهُمْ فِيهَا سَلَامًا» . همچنین یکی از نام های بهشت دار السلام است «لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَ هُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ» بعد از ذکر این همه آیه هایی در مورد سلام دادن می فهمیم که مسلمانان باید این شعار اسلامی را گرامی بدارند و هنگام دیدار با یک دیگر با سلامی آرام بخش و شادی آفرین یک دیگر را خوش حال کنند و باعث تحکیم روابط اجتماعی خود شوند. (کوثری، مجله ی اسلام و علوم اجتماعی، ۱۳۹۴، ص ۷)

۲-۲- جایگاه سلام در روایات

در روایات اسلامی تأکید زیادی روی سلام شده است تا آن جا که از پیامبر اکرم (ص) نقل شده : کسی که پیش از سلام آغاز به سخن کند پاسخ او را نگوید. از امام صادق (ع) نقل شده که خداوند می فرماید : بخیل کسی است که حتی از سلام دادن بخل ورزد . امام باقر (ع) می فرماید : خداوند افشای سلام را دوست دارد منظور از افشای سلام ، سلام کردن به افراد مختلف است . (طباطبایی، ۱۴۱۷، ق، جلد ۴، ص ۴۳) از صفات پسندیده ی پیامبر اکرم (ص) این بود که به تمام مردم از صغیر و کبیر سلام می کرد . (علاءالدین، ۱۳۵۸، ص ۸۷) انس ابن مالک می گوید : رسول اکرم در رهگذری با چند کودک خردسال برخورد نمود به آن ها سلام کرد و طعمایشان داد . مردی با امام حسین برخورد و در اولین کلام از حضرت احوال پرسید و از خداوند برای آن حضرت عافیت خواست . و آن حضرت در جواب فرمود : سلام قبل از سخن گفتن است ، خداوند عافیت دهد. (فرید، ۱۳۶۲، ص ۷۸)

۳- فواید و خواص سلام در اسلام

۱-۳ خیر فراوان

انس ابن مالک می گوید روزی بردست پیامبر آب می ریختم . حضرت فرمود : ای انس تو را سه خصلت تعلیم کنم تا از آن نفع گیری، گفتم بله یا رسول الله ، حضرت فرمود: هر که از امتم را دیدی سلام کن تا عمرت زیاد شود ، چون در خانه ی خود وارد شدی ، بر اهل خانه ات سلام کن تا خیر خانه ات بسیار شود و نماز شب بخوان که خیر اخیار و نیکان است. (کاشی ، ۱۳۵۱، جلد ۶، ص ۶۳۴)

۲-۳ یمنی از ترس

امیر المومنین می فرماید: سلام وحشت و ترس هر تازه واردی را برطرف می کند. (آمدی، ۲۲۵ هـ ق، جلد ۲، ص ۲۴)

۳-۳ آموزش گناهان

پیامبر اکرم (ص) می فرماید: مایه ی آموزش است که سلام گویی و درست سخن رانی (پاینده، حدیث ۹۲۸، ۱۳۲۴، ص ۳۲۱)

امام صادق (ع) می فرماید سلام کردن با دست دادن و تبسم موجب از بین رفتن گناهان ، مانند ریش برگ درختان در پاییز است. (زمخشری، ۵۳۸ هـ ق، جلد ۲، ص ۳۰۸)

۴-۳ ورود به بهشت

سلام کردن نتیجه اش ورود به بهشت است. (زمخشری، ۵۳۸، ق، جلد ۲، ص ۳۱۳)

۵-۳ بهترین مردمان دنیا و آخرت

سلام کنندگان بهترین مردمان دنیا و آخرت اند (زمخشری، ۵۳۸، ق، جلد ۱۲، ص ۷۳)

۶-۳ فراری دادن شیطان

سلام کردن به خانواده هنگام ورود به خانه شیطان را فراری می دهد. (زمخشری، ۵۳۸، ق، جلد ۱۱، ص ۷۳)

۷-۳ ارتقاء درجه

سلام یکی از کار هایی است که موجب ارتقاء درجه می شود (دیلمی، جلد ۱، ص ۱۵۱)

۸-۳ دوری از کبر

سلام کردن به کودکان علامت فروتنی و نپوشیدن لباس کبر و خود خواهی است. (ناصر، ۱۳۶۳، جلد ۱، ص ۲۵۰)

۹-۳ صدقه محسوب شدن

جواب سلام را دادن نوعی صدقه است (زمخشری، ۵۳۸، ق، جلد ۹، ص ۱۸۲)

۱۰-۳ هم ردیف بودن با نماز شب

سلام را افشا کردن هم ردیف با نماز شب آمده است (زمخشری، ۵۳۸، ق، جلد ۲، ص ۳۱۳)

۴-۴ آداب و احکام سلام دادن

۱-۴ آداب سلام دادن

سلام کردن مانند هر سنت اسلامی، دارای آدابی است که رعایت آن ها، تأثیر آن را زیاد می کند برخی از آن ها عبارتند از:

۱-۱-۴ سلام کوچک تر به بزرگ تر و...

امام صادق (ع) می فرماید: کوچک به بزرگ سلام کند و رهگذر به نشسته و گروه اندک به گروه بسیار، سلام کند. (کلینی، ۱۳۸۳، جلد ۴، ص ۴۲۶)

۲-۱-۴ افشای سلام

از آن جا که سلام کردن از شعار های اسلامی است و مسلمانان بدان شناخته می شوند، افشای سلام اهمیت خاصی پیدا می کند. پیامبر اسلام می فرمایند: آیا به شما خبر ندهم که برترین اخلاق مردم دنیا و آخرت چیست؟ عرض کردند آری ای رسول خدا، فرمود: سلام را (که شعار و تحیت بهشتیان است) در گیتی منتشر کردن. (کلینی، ۱۳۸۳، جلد ۱، ص ۴۵۹)

۳-۱-۴ پاسخ شایسته

هرچند سلام کننده با آغاز به سلام، بیشترین ثواب را به خود اختصاص می دهد، لیکن طرف مقابل نیز باید با رعایت ادب و پاسخ شایسته، این شعار اسلامی را پاس دارد. قرآن کریم می فرماید: هرگاه کسی به شما سلام کرد، پاسخ نیکو تر دهید، یا همان تحیت را به وی برگردانید. (سوره ی نساء، آیه ی ۸۶)

۴-۱-۴ تساوی در سلام

مسلمانان نباید در سلام کردن، تفاوتی میان افراد از جهت دارایی و فقر قائل شوند بلکه باید همه را از این نظریه یک چشم بنگرند و به آن ها به طور یک نواخت و بدون تبعیض سلام کنند. امام رضا (ع) می فرماید: هر کس با مسلمان تنگ دستی رو به رو شود و به او به گونه ای سلام کند که با سلام کردن بر دارا تفاوت داشته باشد، روز قیامت که به دیدار خدای رود، خدا از او خشمگین است. (زمخشری، ۵۳۸، جلد ۷، ص ۳۸)

۵-۱-۴ پرهیز از افراط و تفریط

نکته ی دیگر میانه روی در اسلام است، گاهی سلام کردن به قدری همراه با احترام و بزرگداشت افراد است که بیشتر به تظاهر، ریا و چاپلوسی می ماند و گاهی نیز به تناسب موقعیت افراد، سلام مناسبی به آن ها داده نمی شود که هر دو ناروا است و باید به تناسب موقعیت معنوی، علمی و اخلاقی هر کس به او سلام کرد.

اگر سلام فقط احترام ظاهری باشد و در دل نسبت به مومنان ارادت نداشته باشیم این نفاق و دو رویی است و نیز اگر به آنها بی اعتنائی کرده و در حد اراده ی قلبی، به شایستگی سلام ندهیم، کوتاهی کرده ایم. پس شایسته است که حد هر کس را مراعات کرده و از افراط و تفریط در سلام کردن پرهیزیم. امیر المومنین می فرماید: در سلام کردن به برادران، نه در حد نفاق مبالغه کن و نه آنان را از درجه ی استحقاق و شایستگی پایین بیاور. (محدثی، ۱۳۸۶، جلد ۱، ص ۷۲ تا ۷۳)

۲-۴ احکام سلام

۴-۲-۱ سلام گفتن سنت است و طوری سلام گفتن که مخاطب آن را بشنود مستحب است و جواب دادن فریضه است و طوری جواب دادن که مخاطب جواب سلام را بشنود واجب است و اگر طوری جواب سلام را بدهد که سامع آن را نشنود جواب از او ساقط نمی شود.

۴-۲-۲ سلام گفتن هنگام ملاقات و خدا حافظی در هر دو مورد سنت است بلکه هنگام رجوع افضل تر می باشد.

۴-۲-۳ گفتن سام علیکم درست نیست چون معنی آن می شود مرگ بر تو باد.

۴-۲-۴ اگر با کسی ملاقات کردیم و قصد صحبت داشتیم اول باید سلام گفته و بعد کلام را آغاز کنیم.

۴-۲-۵ جواب دادن سلامی که در نامه و... نوشته شده بر خواننده ی آن واجب است.

۴-۲-۶ سلام دادن در چند مورد کراهت دارد: به کسی که در دهان لقمه ای غذا دارد، به کسی که در حال نماز است، کسی که در حال سخنرانی و خطبه است و کسی که در حال گفتن اذان است.

۴-۲-۷ در سلام دادن خم شدن مانند رکوع مکروه است .

۴-۲-۸ اگر زن نامحرم به مرد سلام دهد در صورتی که زن جوان بود، بهتر است مرد جواب سلام را در دل خود و یا آهسته بدهد و اگر زن مسن بود می تواند جواب سلام را آشکارا بدهد اما در هر حال بهتر است مرد اول سلام بدهد. (حرعاملی، ۱۳۸۷، جلد ۹، ص ۲۳)

۵- باید های سلام دادن به دیگران از منظر روایات

در حدیثی آمده است که مردی از نبی اکرم(ص) پرسید کدام اعمال اسلام بهتر است؟ آن حضرت فرمود طعام دادن و سلام گفتن به آشنا و بیگانه. پس سلام بر آشنا و بیگانه یکی دیگر از رهنمود های پیامبر اکرم می باشد . پس بر مسلمانان لازم است که سنت سلام گفتن را گسترش دهند و به جز مشرکین ، بت پرستان و کسانی که از سلام دادن به آن ها نهی شده ، میتوانند به همه ی مسلمانان از جمله آشنا و بیگانه سلام بدهند. زیرا در حدیث فوق و سایر احادیثی که حقوق انسان ها را بر یک دیگر بیان می کند ، مسلمانان مد نظر هستند در نتیجه اگر انسان در جوامع اسلامی زندگی می کند باید به هر کسی که با وی روبه رو می شود سلام کند چه دوست، آشنا، خویشاوند باشد چه بیگانه. یکی از اموری که در جوامع ما مشاهده می گردد این است که ما فقط به افراد آشنا سلام می دهیم و از سلام دادن به بیگانه گان خود داری می کنیم . در حالی که این کار یکی از عادات جاهلیت است و از سنت رسول خدا به دور می باشد . (قرنی، ۱۳۹۴، جلد ۱، ص ۴۲)

۶-نباید های سلام دادن به دیگران از منظر روایات

در برخی احادیث از ائمه ی اطهار آمده است که نمی توان به برخی افراد در جامعه سلام داد که نمونه هایی از این افراد در احادیث زیر آمده است : در روایتی از امام باقر(ع) آمده است: که نه به یهودیان سلام کنید،نه به نصرانیان،نه به مجوسیان ، نه به مأ بون،نه به بت پرستان ،نه به کسانی که بر سر سفره ی شراب خواران می نشینند و نه به شطرنج بازان و نرد بازان و نه به شاعرانی که به زنان پاک دامن تهمت می زنند،و نه به کسی که در حال نماز است زیرا نماز گزار نمی تواند جواب سلام را بدهد در حالی که سلام کردن برای مسلمانان امری مستحب است و جواب او را دادن واجب و نه به ربا خواران و نه به کسی که در حال قضای حاجت است و نه به کسی که در حمام است و نه به فاسقی که آشکارا فسق و گناه می کند.(زمخشری ،۵۳۸ ه ق،جلد۷۶،ص۹) همچنین در این باره امام صادق (ع)می فرمایند: رسول خدا بر زنان سلام می کرد و آن ها جواب سلام حضرت را می دادند ، حضرت علی (ع)نیز به زن ها سلام می کرد اما از سلام دادن به زن های جوان کراهت داشت و می فرمود می ترسم صدایش من را خوش آید در نتیجه چیزی به دلم در آید که به ثوابش نیرزد . این حدیث دارای سند صحیح ودر منابع مختلف روایی به آن اشاره شده است . این که چرا حضرت علی به زنان نامحرم سلام نمی کرد در ادامه ی حدیث آمده است در واقع ایشان با این کار می خواستند به دیگران درس بدهند که هنگام سلام کردن اگر جنس مخالف دختر جوان یا زن جوان باشد بهتر است از سلام کردن به او خود داری نمود تا از خطر لغزش در گناه در امان بود پس در سلام کردن شایسته است ملاحظات جوانب اخلاقی و رفتاری رعایت شود.(صدوق،۳۸۱ ه ق،جلد ۴،ص۴۶۹) البته برخی از افراد به زنان نامحرم سلام می کنند و زمانی که جواب سلام آن ها را می شنوند در دل خود احساس شهوانی و دل مشغولی نمی کنند ، اشکال ندارد . این که شارع مقدس چنین احکامی را مقدمه برای نیفتادن در گناه و آثار بد برخی از اعمال قرار داده از آن برداشت می شود که همه در یک سطح معرفت و معنویت نیستند بنابراین برخی در اثر رفتار هایی مانند سلام کردن و معاشرت های عادی با زنان ، احساس شهوانی در او ایجاد نمی شود ، چه بهتر ! کسی بر او ایراد نمی گیرد اما از نظر اخلاقی باید این سیره ی عملی حضرت علی (ع) را یک نوع رعایت نکات دقیق دینی و آداب اخلاقی دانست که کار بسیار پسندیده ای می باشد . لذا مراجع تقلید با توجه به این مطالب سلام کردن به زن جوان را مکروه شمرده اند . (مکارم شیرازی ،۱۳۷۲، جلد ۱،ص ۲۳۱)

نتیجه گیری

آن چه در این مقاله آمده است، اهمیت این سنت شریفه ، لزوم اهمیت دادن به آن و به کار بستنش می باشد. در اسلام به مسئله ی سلام سفارش های زیادی شده حتی در قرآن امر به سلام کردن تأکید گشته است . بعضی از علماء عقیده دارند که شاید سلام ، اسم اعظم الهی باشد .اما با کمال تأسف در بسیاری از جوامع توجه به این سنت و یا بسیاری دیگر از سنن اسلامی کمرنگ شده است. و بخش مهمی از افراد جامعه نمی دانند که در چه موقعیت زمانی و مکانی می توانند به چه کسانی سلام بدهند یا نه؟ این مشکل سختی است که باید در جامعه حل شود در غیر این صورت می تواند جامعه ی اسلامی را دچار مشکلات فراوانی کند. حال عواملی که موجب شده جامعه در این بلا بیفتد را بررسی می کنیم: ۱- عدم آموزش صحیح سنن و ارزش های اسلام توسط خانواده و مدارس و عدم تأکید بر حفظ سنن پسندیده ی اسلامی سلام .۲- ضعف تبلیغات و عدم معرفی و تبیین ارزش های اسلامی سلام در جامعه. در مقابل این عوامل راه کار هایی را پیشنهاد می دهیم که عبارتند از : دردمورد گزینه ی اول جواب این است که کسانی که از رعایت این ادب اسلامی غافل اند ،می توانند با آموزش و تبلیغات صحیح و الگو دهی مناسب ، اهمیت مسئله را برای آنان روشن ساخت و پاداش معنوی و اخروی را برایشان گوشزد کرد. و در رابطه با مورد دوم میتوان، به روحانیون در برنامه ی تبلیغاتی خود و فرهنگیان در کلاس های درسی ،به احیای این امر پسندیده همت گمارد تا انشاءالله این سنت فراگیر شود و مردم در انجام آن نهایت دقت را نمایند.

منابع و مأخذ

قرآن کریم

- ۱- آمدی، ابوالفتح، ۲۲۵ه ق، **غرر الحکم ودرر الکلم**، بیروت، دار الکتب الاسلامیه
- ۲- بابویه قمی (صدوق)، ابو جعفر محمد بن علی، ۳۸۱ه ق، **من لایحضر الفقیه**، بیروت، دار الکتب اسلامیة
- ۳- بیگ، فاطمه، مقاله ی نقش تربیتی سلام در قرآن وروایات، نوبت چاپ ۱۳۸۸، شماره ی ۳۰، در فصلنامه ی قرآنی
- ۴- پاینده، ابو القاسم، ۱۳۲۴، **نهج الفصاحه**، تهران، سازمان انتشارات جاویدان
- ۵- حرعاملی، محمد بن حسن، ۱۴۱۴ق، **وسائل الشیعه**، بیروت، موسسه ی آل البیت (ع)
- ۶- حکمی، نسترن، **فرهنگ فارسی امروز**، ۱۳۷۷، تهران، موسسه ی نشر کلمه
- ۷- دهخدا، علی اکبر، ۱۳۷۷، **لغت نامه ی دهخدا**، تهران، موسسه ی انتشارات امیر کبیر
- ۸- دیلمی، حسن بن محمد، ۱۴۰۸ق، **اعلام الدین فی صفات المومنین**، بیروت، موسسه ی آل البیت.
- ۹- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ۱۴۱۲ق، **المفردات فی کلمات القرآن**، دمشق، دار العلم.
- ۱۰- زمخشری، ابو القاسم محمود بن عمر، ۵۳۸ه ق، **ربیع الابرار ونصوص الاخبار**، بیروت، موسسه ی علمی مطبوعات.
- ۱۱- طباطبایی، محمد حسین، ۱۴۱۷ق، **تفسیر المیزان**، قم، دفتر انتشارات اسلامی.
- ۱۲- علاءالدین، محمد رضا، ۱۳۵۸، **خلق قرآنی پیامبر اسلام**، چاپ ششم، فصلنامه ی کوثر.
- ۱۳- فرید، مرتضی، ۱۳۶۳، **اخلاق از دیدگاه قرآن و عترت**، چاپ اول، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- ۱۴- قرنی، عائض بن عبدالله، ۱۳۹۴، **پل های دوستی**، مترجم عبدالقادر ترشابی، تهران، انتشارات سنی بوک.
- ۱۵- کاشی، ملا فتح الله، ۱۳۵۱، **منهج الصادقین**، قم، انتشارات کتاب فروشی اسلامیة.
- ۱۶- کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۳۸۳، **اصول کافی**، ترجمه و شرح، سید جواد مصطفوی، تهران، انتشارات وفا.
- ۱۷- مجلسی، محمد باقر، ۱۴۰۳ق، **بحار الانوار**، بیروت، موسسه ی وفا.

- ۱۸- محدثی، جواد، ۱۳۸۶، **اخلاق معاشرت**، قم، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه ی علمیه ی قم.
- ۱۹- مسعود، کوثری، ۱۳۹۴، **علوم اجتماعی اسلامی**، مجله ی اسلام وعلوم اجتماعی، شماره ی ۱۳، در فصلنامه.
- ۲۰- معین، محمد، ۱۳۷۱، **فرهنگ فارسی معین**، تهران، موسسه ی انتشارات امیر کبیر.
- ۲۱- مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۷۹، **تفسیر نمونه**، جلد شانزدهم، قم، دارالکتب الاسلامیه.
- ۲۲- ناصف، علی منصور، ۱۳۶۳، **التاج الجامع الاصول**، گنبد کاووس، نور محمد آخوندبازیار.